



# GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>



## Araştırma Makalesi • Research Article

### 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Faş Kalesi

#### *Faş Castle in The Ottoman-Russian War of 1806-1812*

Serhat KUZUCU<sup>a,\*</sup>

<sup>a</sup> Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kilis / TÜRKİYE  
ORCID: 0000-0003-2234-9038

#### MAKALE BİLGİSİ

*Makale Geçmişi:*

Başvuru tarihi: 31 Ekim 2022

Kabul tarihi: 28 Aralık 2022

*Anahtar Kelimeler:*

Osmanlı Devleti,

Rusya,

Faş Kalesi,

Kafkasya

#### ÖZ

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren fetih hareketlerinin büyük bir kısmını gaza ve cihat anlayışı çerçevesinde Anadolu ve Balkanlar'daki eski Bizans topraklarını ele geçirmek adına batı yönünde yapmıştı. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethetiktikten sonra yeni başkentini ve boğazların güvenliği için Karadeniz'de hâkimiyet sağlamak adına bu bölgeye yönelmişti. Trabzon başta olmak üzere Anadolu ile Kafkasya'nın Karadeniz kıyıları ve Kırım Hanlığı ele geçirilerek Karadeniz bir Türk gölü haline getirildi. Bu dönemde Rusya ise henüz güçlü bir devlet görünümünde değildi. Moskova Knezliği ismiyle bölgesindeki diğer Türk teşekkülleri arasında siyasi bir denge güderek onların aralarındaki çekişmelerden yararlanarak varlığını sürdürmeye çalışmaktaydı. Ruslar tarih sahnesine ise tam anlamıyla III. İvan dönemi ile birlikte çıkmıştı. Çar İvan bu dönemde tüm Rus Knezliklerini egemenliği altına alarak millî bir Rus Devleti halini getirmeyi başardı. Bu şekilde Ruslar bölgenin güçlü devletleri arasında girdiler. Bu süreçte Osmanlılar Rusları bir tehdit unsuru olarak görmediklerinden Kafkasya bölgesindeki Rus ilerleyişine doğrudan müdahil olmadılar. XVIII. yüzyılda Rusların tarih sahnesine tam anlamıyla çıkmaları ile birlikte Osmanlı toprakları üzerinde büyük bir tehdit haline geldiler. Osmanlı Devleti Rus tehdidine karşı topraklarını korumak adına başta Karadeniz havzası olmak üzere sınır hatlarındaki kalelerin bakım, onarım ve tamirat işlerini ihmal etmediği gibi buralarda sürekli asker bulundurmaktaydı. Bu sınır kalelerinden biri olan Faş Kalesi oldukça önemli bir stratejik konuma sahiptir. Bu çalışmada 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Batı Kafkasya'da bulunan Faş Kalesi'nin askeri ve lojistik açısından önemi ele alınmıştır. Bu makalenin hazırlanmasında başta Osmanlı tarihi araştırmalarının ana kaynakları olan arşiv vesikalarından ve diğer tetkik eserlerden yararlanılmıştır.

#### ARTICLE INFO

*Article History:*

Received: October 31, 2022

Accepted: December 28, 2022

*Keywords:*

Ottoman Empire,

Russia,

Faş Castle,

Caucasia

#### ABSTRACT

Most of the conquest movements were carried out in the western direction in order to seize the old Byzantine lands in Anatolia and the Balkans within the framework of the understanding of gaza and jihad since the establishment of the Ottoman Empire. After conquering Istanbul, Fatih Sultan Mehmet headed to this region in order to gain dominance in the Black Sea for the new capital and straits security. Black Sea coasts of Anatolia and Caucasia, especially Trabzon, and the Crimean Khanate was captured and the Black Sea was turned into a Turkish lake. In this period, Russia was not yet a strong state. It was trying to maintain its existence by maintaining a political balance between the other Turkish organizations in the region under the name of Moskvian Principality by taking advantage of conflicts between them. Russians appeared on the stage of history with the period of Ivan III. In this period, Tsar Ivan succeeded in bringing all the Russian Principalities under his dominance and making it a national Russian State. In this way, the Russians entered among the powerful states of the region. In this process, the Ottomans did not directly intervene in the Russian advance in the Caucasus region, as they did not see the Russians as a threat. XVIII. In the 19th century, with the Russians' full emergence on the stage of history, they became a great threat on the Ottoman lands. In order to protect its lands against the Russian threat, the Ottoman Empire didn't neglect the maintenance, repair and repair works of the castles on the border lines, especially in the Black Sea basin, guarding them with soldiers. Faş Castle, which is one of these border castles and has a very important strategic location, is one of them. In this study, Fas Castle's military and logistic importance that located in Western Caucasus is discussed, during the Ottoman-Russian War of 1806-1812. In the preparation of this article, first of all archival documents, which are the main sources of Ottoman historical research, and other research works related to this topic were used.

\* Sorumlu yazar/Corresponding author.  
e-posta: [kuzucu@kilis.edu.tr](mailto:kuzucu@kilis.edu.tr)

## EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire has established political and commercial relations with many states, especially with its neighbors, throughout its history. Russia is one of these states, undoubtedly the state that the Ottoman Empire fought the most in the last three hundred years. It is seen that the Ottoman Empire entered a general period of decline from the beginning of the XVII. century, that is, in the later periods of the New Age. On the contrary, the Russians had become a state from being a principality by solidifying their unity thoroughly.

With the capture of the Ukrainian lands by the Russian Tsar Peter I (1672-1725) in 1678, the Russian basis policy of going south to the warm seas was laid. The Russian reaching ideal the warm seas and the Ottoman presence lands in the expansion area of Russians within the framework of this ideal put two states into a struggle that would last for centuries. It turned into an increasingly Ottoman-Russian conflict area on this wide geography between the Ottoman Empire and Russia, which dominated the Northern Black Sea, the Balkans and Western Caucasus region. In this process, the Ottoman Empire didn't neglect their maintenance, castles repair and repair works on the border lines in order to protect its lands against the Russians, especially in the Black Sea basin, and kept soldiers there.

Faş Castle, which is one of the border castles and has a very important strategic location, is one of them. Located where the Rion River empties into the Black Sea, this castle had an important position for the protection of the Western Caucasus region, which is the possible expansion area of Russia.

The Ottoman Empire had completely lost the Crimean Khanate to Russia with the Yas Treaty signed with Russia in 1792. This situation not only disrupted the Ottoman dominance in the Black Sea basin but also increased Russia's dominance in the Black Sea. In this period, the political relations between two states entered a new phase with the Napoleonic wars that broke out in Europe after the French Revolution.

The French armies under the rule of Napoleon Bonopart occupied Venice in April 1797 and captured the strategically important Aegean islands in the Mediterranean, such as Corfu, Serifos and Santa-Mavra. The Mediterranean operation initiated by Napoleon Bonopart caused the Ottoman Empire and Russia to make an alliance agreement for the first time in history.

The alliance established between the Ottoman Empire and Russia against General Napoleon Bonoparte did not last long. The Ottoman State's dismissal of pro-Russian Wallachian ruler Alexander Muzuri and Wallachian ruler Konstantin Ipsilanti caused a political crisis between two countries. A new war broke out between two countries in 1806.

In this war, Faş Castle was one of the castles on the Black Sea coast, which was the target of a possible Russian attack. It had an important position. If this castle fell, it would be inevitable for the Russian troops to advance into Anatolia through Batumi. The first attacks of Russian armies on the Fasci fort in 1807 were unsuccessful. But the Russian danger was still not over. The Russians knew that in terms of the course of this war, Faş Castle had to be captured absolutely. Therefore, they took action to besiege the castle from both land and sea. However, there was a problem between Şerif Pasha and Selim Pasha, who were assigned to the Faş Castle defense. This internal reckoning and conflict of the Ottoman army caused weakness in Faş Castle protection. Russian General Orbeli, who took advantage of the neglect of border security during this turmoil, captured Faş Castle in 1809.

Until the Ottoman-Russian War of 1806-1812, Faş Castle, which played a key role in stopping the Russians progress in this region, fulfilled its duty in this war. The castle, which successfully repulsed the first Russians attack, was occupied due to personal problems between Şerif Pasha and Selim Pasha, who were unfortunately assigned to Faş Castle defense in the second siege in 1809. The successful repulsing of the Russians' first attack on Faş Castle in 1807 gave the Ottoman Empire a significant period of two years until this castle was occupied in 1809 on this front. During this time, the political balances in Europe changed and France under Napoleon took action against Russia. This situation enabled the Russians to make a peace offer to the Ottoman Empire. With the Bucharest Treaty of 1812, the Russians withdrew from the Ottoman lands on the Western Black Sea coast, especially the Faş Castle, which they occupied in this war.

## Giriş

Osmanlı Devleti tarihi boyunca başta komşularıyla olmak üzere birçok devletle siyasi ve ticari ilişkiler kurmuştur. Bu devletlerden biri olan Rusya hiç kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin son üç yüz yılında en çok mücadele ettiği devlettir. İki ülke arasındaki ilk münasebetler Sultan II. Bayezid döneminde Rus Çarı III. İvan'ın ikili ticari ilişkileri düzene sokmak üzere Mihail Pleşçeyev'i (1496-98) daha sonra ise Aleksey Golohvastov'u (1499) elçi olarak İstanbul'a göndermesiyle başladı (Topsakal, 2016, s.34). Bu evre dostluk ve dayanışma dönemi olarak anılmaktadır (İnalçık, 1999, s. 25). Bu dönemde Rusları bir tehdit unsuru olarak görmeyen Osmanlılar, Avrupa ve Akdeniz havzası ile meşgul olmasından dolayı Ruslarla bir çatışma ortamına girmemiştir.

Osmanlı Devleti'nin, XVII. yüzyılın başlarından itibaren yani Yeniçağ'ın ilerleyen dönemlerinde genel anlamda bir gerileme dönemine girdiği görülmektedir. Ruslar ise tam tersine birliğini iyiden iyiye sağlamlaştırarak knezlikten devlet haline gelmişti (Eren, 1975, s.23). Kazan ve Astırahan hanlıklarını topraklarına katmayı başaran Rusya, Karadeniz havzasında Osmanlı hâkimiyetindeki Kırım Hanlığını tehdit eder duruma geldi (Tavkul, 2007, s.88).

Rus Çarı I. Petro'nun (1672-1725) Ukrayna topraklarını 1686 yılında ele geçirmesi ile birlikte Rusların sıcak denizlere yani güneye inme siyasetinin temeli atıldı (Sumner, 1993, s.12). Rusların sıcak denizlere ulaşma ideali ve bu ideal çerçevesinde Rusların genişleme alanında Osmanlı topraklarının bulunması iki devleti asırlarca sürecek bir mücadele içine soktu. Kuzey Karadeniz'i, Balkanları ve Batı Kafkasya bölgesini hâkimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bu geniş coğrafya, gittikçe artan bir Osmanlı-Rus çatışma alanına dönüştü (Kuzucu, 2013, s.26). Bu süreçte Osmanlı Devleti başta Karadeniz havzası olmak üzere Ruslara karşı topraklarını korumak adına sınır hatlarındaki kalelerin bakım, onarım ve tamirat işlerini ihmal etmediği gibi buralarda sürekli asker bulundurmaktaydı.

Bu sınır kalelerinden biri olan ve oldukça önemli bir stratejik konuma sahip Faş Kalesi bunlardan biridir. Rion Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü yerde bulunan bu kale Rusya'nın muhtemel yayılma alanı içerisindeki Batı Kafkasya bölgesinin muhafazası için önemli bir konuma sahipti.

### Faş Kalesi

İnsanoğlu binlerce yıl boyunca yaşam alanlarını korumak adına yapılar inşa etmişlerdi. Bu yapılardan biri olan kaleler bunlar içerisinde en fonksiyonel ve korunaklı olanlarıydı. Kaleler daha geniş alanların korunmasına imkân sağladığı gibi diğer binalara nazaran daha yüksek, sağlam ve aşılması zor kalın duvarlı, burçlu yapılarıydı. Genellikle yüksek bir dağ yamacına, dar bir geçitte veya nehir ve denizlerin kıyılarında yer alırlardı.

Türklerin tarihinde kalelerin önemli bir yeri vardır. Türklerde ilk kale örnekleri ata yurtları olan Orta Asya'da, Hunlar ve Göktürk dönemine görülmüştür. İleriki dönemlerde Anadolu'ya yaptıkları akınlar sonrası ele geçirdikleri bölgelerde eski çağlardan kalma çoğu sağlam ve kullanılabilir vaziyette birçok kaleyi kontrolleri altına almışlardı. İlk başta ele geçirdikleri bu kalelerde ufak değişiklikler yaparak kullanmışken daha sonra köklü değişikliklere gitmişlerdi. Savaş usul ve tekniklerinin değişmesine paralel olarak Türklerde kalelerinin işlev ve mimarisinde köklü bir değişime gitmiştir. Özellikle bu durum XIII. yüzyıl sonlarından itibaren kendini hissettirmektedir. Bu dönemde Anadolu'yu tam anlamıyla kontrolleri altına alan Türkler, kendi teknik ve mimari geleneklerine göre yeni kaleler inşa etmişlerdir (Boran, 2002, s.879-880).

Anadolu Beylikleri ve Selçuklular devrinde Anadolu'daki fetih hareketleri Osmanlılar döneminde de devam etti. Fetih hareketleri sonrası hızla genişleyen toprakların korumasında, kaleler önemli bir fonksiyon üstlendi. Sınır bölgelerindeki kalelerin önemi iç bölgelerdeki kalelerden daha fazlaydı. Özellikle Karlofça Antlaşması (1699) sonrası Osmanlıların batıda ilerleyişi durmuş ve geri çekilme başlamıştı. Osmanlılar bu süreçte mevcut topraklarını korumak adına sınır kalelerine daha fazla ehemmiyet gösterdi.

Rusların Kafkasya bölgesinde yayılma alanı içerisinde yer alan Doğu Karadeniz bölgesinin korunmasında kalelerin önemi daha çok arttı. Bu sınır kalelerinden biri olan Faş Kalesi, Karadeniz sahilinde bulunan ve muhtemel Rus saldırısının hedefinde olan kalelerden biriydi. Stratejik bir konuma sahipti. Zira bu kale düşerse Rus birliklerinin Batum üzerinden Anadolu içlerine kadar ilerlemesi kaçınılmazdı.

Faş Kalesi, bugünkü Gürcistan bölgesinde Batum ile Anakara arasında Faş Nehri'nin diğer adıyla Rioni Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü alanda yer almaktaydı. Günümüzde Poti olarak anılan bu bölgenin tarihi M.Ö. 1000 yılına kadar dayanmaktadır. Verimli toprakları ve iyi balıkçılık alanlarına sahip bu alanda ilk olarak İskitler, Sindlilerin yerleşim yeri kurdukları bilinmektedir. Daha sonra İyon Devleti'nin bir koloni şehri haline gelen Faş bölgesi ileriki dönemlerde Roma'nın kontrolü altına girmiştir (Rostovtzeff, 1920, s.146-147).

Bu bölgenin Osmanlı hâkimiyetine giriş süreci ise Fatih Sultan Mehmet döneminde başladı. Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra Karadeniz'deki Ceneviz varlığına son verip, burayı bir Türk gölü haline getirmek amacıyla harekete geçti (Fidan, 2020, s.32). Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı donanması 1475 yılında Kefe'yi fethetti. Bu başarının akabinde Kırım, Osmanlılara tabi oldu. Kırım'ın kontrol altına alınmasına müteakip Soğdak, Kerş, Azak, Taman, Balıklağ, Yapa Germe gibi Doğu Karadeniz kıyılarındaki şehirler ele geçirildi (Öztürk, 2000, s.607).

Migrel ve Riyon nehri bölgesini yani Faş'ın Osmanlı kontrolüne tam anlamıyla geçiş süreci ise 1578 yılında İran seferi esnasında Sokulu Mehmet Paşa'nın, Lala Mustafa Paşa'yı Gürcistan üzerinden Şirvan fethiyle serdar tayin etmesi ile başladı (Saydam, 19993, s.14). Lala Mustafa Paşa 9 Ağustos 1578 tarihinde Tiflis'e girmiş, Koyungeçidi mevkiinde Safevi birliklerini mağlup etmeyi başarmıştı. Buradan 15 Eylül'de Ereş'e girerek Şirvan'ın fethini gerçekleştirmişti (Kütükoğlu, 2003, s.74). Lala Mustafa Paşa İstanbul'a gönderdiği bu seferin sonuçlarını bildiren mektubunda Hazar Deniz'inden Karadeniz'e varıncaya değin Kafkasya'nın güney kısmındaki fethedilen bölgelerden ve burada yeni kurulan Şirvan, Tiflis, Gürcistan ve Sokhum eyaletlerinden bahsetmiştir (Kırzioğlu, 1998, s.19). Bu sefer sonrası Migrel ve Riyon nehri bölgesi tam anlamıyla Osmanlı kontrolüne geçmiş, Faş liva statüsünde Batum Sancağı'na bağlanmıştır (Aydın, 1986, s.68).

Lala Mustafa Paşa Şirvan seferi esnasında Karadeniz kıyısında yer alan harap haldeki Faş Kalesi'ni görmüş, kalenin (Rio Nehri ağzında) coğrafi konumunun önemine binaen tamir edilerek yeniden inşasına karar vermişti. Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa donanmasıyla 1579 yılında bu bölgeye giderek Faş Kalesi'nin inşasını tamamlamıştır (Aydın, 2020, s.444).

Osmanlı hâkimiyetindeki Faş Kalesi XVIII. yüzyıla kadar zaman içerisinde pek çok kez tamir ve tadilat gördü. Fakat kalenin tam anlamıyla mükemmel ve müstahkem bir hale getirilmesi ise Sultan III. Ahmet döneminde 1724 yılında başlanılıp 1729 yılında bitirilen kapsamlı tadilatla oldu (Aydın, 1986, s.71).

**Harita 1:** Faş Kalesi'nin coğrafi konumu.

**Kaynak:** <https://islamansiklopedisi.org.tr/fas--gurcistan> (E.T. 24.10.22).

### 1806-1812 Rus Savaşında Faş Kalesi

Osmanlı Devleti 1792 yılında Rusya ile imzaladığı Yaş Antlaşması'yla Kırım Hanlığı'nı tamamen Rusya'ya kaptırmıştı. Bu durum Karadeniz havzasındaki Osmanlı hâkimiyetine büyük sekte vurduğu gibi Rusya'nın Karadeniz'deki söz sahipliğini arttırmıştı. Bu dönemde iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da patlak veren Napolyon savaşları ile yeni bir sürece girdi.

Fransızların Avrupalı devletlere karşı kazandığı başarılar Ruslar tarafından ilk başta ciddiye alınmadı. Zira Ruslar bu durumu Avrupalı monarşist yönetimlerin askeri zafiyetlerinin bir sonucu olarak görmekteydi. Osmanlı Devleti ise bu ihtilali Fransa'nın iç meselesi olarak değerlendirmiş, ihtilalin ortaya çıkardığı sonuçların ise doğrudan mutlakiyet rejimi ile yönetilen Avrupalı devletleri ilgilendirdiğini öngörmüştü. Lakin ihtilalin öğretilerinin ortaya çıkardığı sonuçlar Avrupa ile sınırlı kalmadı. Napolyon Bonopart idaresindeki Fransız orduları Nisan 1797 tarihinde Venedik'i işgal ederek Akdeniz'de stratejik öneme sahip Ege adaları olan başta Korfu olmak üzere Serifos, Santa-Mavra gibi adaları ele geçirdi (Şirokorad, 2009, s.268). 1798 yılında ise Mısır'ı işgal etti. Napolyon Bonopart'ın başlattığı Akdeniz harekâtı tarihte ilk defa Osmanlı Devleti ve Rusya'nın ittifak antlaşması yapmalarına neden oldu (Kuzucu, 2013, s.79).

General Napolyon Bonopart'a karşı Osmanlı Devleti ile Rusya arasında kurulan ittifak fazla sürmedi. Osmanlı Devleti'nin, Rus yanlısı olan Eflak beyi Alexander Muzuri'yi ve Eflak beyi Konstantin İpsilanti'yi görevden alması iki ülke arasında siyasi krize neden oldu. Rus elçisi İtalinski, Babâliye sert bir nota verdi. Ruslar verdikleri notanın cevabını beklemeden Dolgoruki komutasında bir orduyu Hotin'e, Michelson komutasındaki 40.000 civarında bir orduyu ise Yaş ve Bükreş üzerine sevk ettiler. Bu dönemde isyan halinde olan Sırplar'a yardım için ise Tomanski idaresindeki bir Rus birliği Bender üzerine sevk edildi (Ataç, 1953, s.120). Rusya'nın bu tavrı iki ülkeyi yeni bir savaşa soktu. Sultan III. Selim 22 Aralık 1806 tarihinde boğazları kapatarak, Rusya'ya savaş ilan etti.

Rus birlikleri Osmanlı topraklarına ilk olarak Karadeniz'in batısından saldırmışlardı. Savaşın resmen başlaması üzerine Ruslar Karadeniz'in doğusunda da harekete geçtiler. Kafkas

bölgesi Rus birliklerinin komutanı Tormasof, Tiflis'e geldi. Burada Açıkbaş (İmereti) Hanı II. Soloman'a bir mektup göndererek Gürcistan'ın refahı için görüşmek istediğini bildirdi. Lakin II. Soloman'ı, Rus komutanı Tormasof'ın gerçek niyetinin kendini esir ederek Petersburg'a göndermek olduğunu biliyordu (Cevdet Paşa, 1309, s.223).

II. Soloman'un Ruslarla görüşmeyi reddetmesi üzerine toprakları Rus birlikleri tarafından kuşatıldı. İmereti dışında Gürcistan'ın büyük bir kısmı Rus denetimine girdi. II. Soloman, başkent Kutais bölgesinde konuşlanan Rus orduları nedeniyle şehri terk ederek Redutkale'ye sığındı. Rus generali Tormasof, İmeretin ileri gelenlerine, soylularına ve din adamlarına, haber göndererek "*anavatanlarını kurtarmak istiyorlarsa Kral Soloman'un inadinın üstesinden gelip onun görevlerini yerine getirmek üzere İmereti'ye geri dönmesi*" konusunda ikna etmelerini istedi. Fakat onun bu girişimi sonuç vermedi (Yılmaz vd., 2021, s.122).

Kral II. Soloman, yardımcısı Keyhusrev'i ve birkaç adamını İstanbul'a göndererek Ruslara karşı Osmanlı Devleti ile iş birliği yapmak istediğini ve Osmanlı Devleti'nin hizmetinde olacağı beyanını ilettili. Savaş esnasında II. Soloman'dan gelen bu teklif Osmanlı Devleti'nin de işine geldi. Sultan II. Mahmut, Erzurum Valisi ve Doğu Cephesi Seraskeri Emin Paşa aracılığıyla II. Soloman'un bu teklifini kabul ettiğini bildirdi. Bu şekilde Gürcü birlikleri, Osmanlı mahiyetinde Ruslara karşı savaşa dâhil oldu (Cevdet Paşa, 1309, s.223-224). Kafkas cephesinde başta Gürcüler olmak üzere bölge kabilelerinin Osmanlıların yanında savaşa müdahil olması, Rusları harekete geçirdi. Ruslar, Kırım limanlarında hazırladığı güçlü bir donanmayı Doğu Karadeniz sahilinde yer alan kalelere saldırmak için yola çıkardı (BOA, C.BH, 56/2658).

Faş Kalesi, Karadeniz sahilinde bulunan ve muhtemel Rus saldırısının hedefinde olan kalelerden biriydi. Önemli bir konuma sahipti. Zira bu kale düşerse Rus birliklerinin Batum üzerinden Anadolu içlerine kadar ilerlemesi kaçınılmazdı. Bu yüzden Sultan II. Mahmut kalenin muhafazası için Doğu Cephesi Seraskeri Erzurum ve Trabzon Valisi Yusuf Ziya Paşa'ya gerekli hazırlıkların yapılması emrini verdi. Faş Kalesi'nde bu dönemde 2.664 Yeniçeri askeri görev yapmaktaydı (BOA, C.AS, 1062/46744). Kalede konuşlandırılmış balyemez, kefçen, şahi ve dingil gibi toplar bulunmaktaydı (Bkz. Tablo1). Bunlara ek olarak kaleye Trabzon limanı üzerinden deniz yoluyla mühimmat ve erzak takviyesi yapıldı (BOA, C.AS, 1044/45854). Kale savunmalarında önemli bir yere sahip topların mühimmat malzemesi olan barut, fitil, kabza, keçe, çakmak ve top iğnesi gibi malzemeler de kaleye sevk edildi (Bkz. Tablo2).

**Tablo 1:** Faş kalesinde bulunan topların listesi.

Şahi Tunç Top 9 Adet	Şahi Demir Top 7 Adet	Saçma Top 7 Adet	Diğer Tunç Top 3 Kıyye 6 Adet	Şikest Tunç Top 2 Adet
Saçma Demir Top 14 Adet	Balyemez Demir Top 13 Adet	Şikest Demir Top 3 Adet	Kebir Top 3 Kıyye 2 Kıt'a 16 fars	Şahi Top 1,25 Kıyye 3 kıt'a 10 fars
Şahi Top 1 Kıyye 3 Kıt'a 9 Fars	Şahi Top 0,25 Kıyye 3 kıt'a 8 Fars	Dingil-i Top 2 Kebir, 9 Şahi Toplam 9 Adet	Kefçen top 3.25 Kıyye 1 Adet, 1.25 Kıyye 3 Adet, 1 Kıyye 3 Adet, 0.25 Kıyye 3 Adet Toplam 10 Adet	Sekil-i Top 10 Adet
Demir Top 6 Adet 2 fars	Top Kıt'a 6 Adet	Tomar Top 10 Adet	Çember Top 1 Adet	Kefce Top 12 Adet

**Kaynak:** BOA, BŞM. CBH. D. No: 18492.

Osmanlı Devleti bilhassa XVI. yüzyıldan itibaren deniz kıyısındaki kalelerde başta top olmak üzere bütün harp malzemelerinin noksansız olmasına dikkat ederdi. Zaman zaman bu kalelerde denetim yapılır eksiklikler giderilirdi (Uzunçarşılı, 1988, s.51). Savaş zamanında ise cephe hattında yer alan kalelere mevcut mühimmatlarına ek olarak top, silah, barut gibi önemli savaş gereçleri yollanırdı.

Faş Kalesi'ne konuşlandırılan topların büyük çoğunluğunu şahî toplar oluşturmaktaydı. Bu toplar uzun süre Osmanlılar tarafından meydan savaşlarında da kullanılmasından dolayı sahra topu olarak da anılmaktaydı (Agoston, 2006, s.122). Fakat zamanla kale savunmalarında aktif olarak kullanılmaya başlandı. Şahîler diğer balyemez gibi kale toplarına nazaran hareket kabiliyeti daha yüksek toplardı. Önden doldurulan bu topların namılı uzunlukları ağırlıklarına göre farklılık göstermekteydi.

Faş Kalesi'nde bulundurulmuş bir diğer top türü ise balyemezdi. Şahî toplara oranla daha büyük olan balyemezlerin etki gücü diğer toplara göre daha yüksekti. Bu savaş esnasında 13 adet balyemez top kaleye konuşlandırılmıştı (Bkz. Tablo 1).

**Tablo 2:** Faş Kalesi'nin mühimmat listesi.

Mühimmat Envanteri				
Siyah Barut 55 Kantar	Kurşun 28 Kantar	Tunç Havan Cahrab 18 Kıyye	Araba-i Mevcude 3 Adet	Humbara 300 Adet
Sade Tekerlek Çift 2	Yuvarlak 5 Kıyye 2200 Adet	Def'a Yuvarlak 1,5 Kıyye 1400 Adet	Def'a Yuvarlak 1 Kıyye 1300 Adet	Def'a Yuvarlak 0,5 Kıyye 900 Adet
Mesamir-i Mütenev'a 777 Kıyye	Taşçı Tarağı 14 Adet	Külünk 6 Adet	Male-i Ahen 8 Adet	Burgu 13 Adet
Varyoz 1 Adet	Kurşun 101 Kıyye	Ağaç Kürek 15 Adet	Hızar-ı Kebir maa Takım 1 Adet	Kabza-i Çekiç 29 Adet
Sığır Gön 21 Adet	Kabza-i Kazma 16 Adet	Ağaç- Koğa 1 Adet	Top Yatağı Ahen 39 Adet	İğne-i Top 83 Adet
Köhne meşale 2 Adet	Demir -i Ham 27 Kıyye	Çarpere 1 Adet	Ahen Maymun 108 Kıyye	Sır asiyab 1 Adet
Fitil-i Siyah 6 Adet	Barut-ı Siyah 150 Kantar	Kılıç 100 Adet	Gayban? Kılıç 100 Adet	Tüfenk 100 Adet
Kalıp Kurşun 20 Adet	Tabe-i Kurşun 101 Adet	Kurşun 25 Kantar	Yuvarlak 5 Kıyye 100 Adet	Yuvarlak 3 Kıyye 630 Adet
Yuvarlak 1,25 Kıyye 100 Adet	Yuvarlak 1 Kıyye 100 Adet	Yuvarlak 0,25 Kıyye 8 Adet	Sandık 14 Adet	Sargı keçe 52 Adet
Ihlamur 32 Adet	Zembil 1 Adet	Misket Salkum 3 Adet	Salkum 25 Adet	Def'a Salkum 50 Adet
Sandık 3 Adet	Vezne -i Top 5 Adet	Sandık 1 Adet	İnce gülle 2 Adet	Kâğıt Haznuh? 95 Adet
İğne-i Top 25 Adet	Fitil-i Mısıri 4 Kantar	Torba 500 Adet	Seklem 100 Adet	Kazma 200 Adet

Kabza-i Kazma ve Balta 225 Adet	Balta 25 Adet	Taşçı Çekici ile Kabza 15 Adet	Seng –i Çakmak 3000 Adet	Asiyab-ı Dest 10 Adet
Kilim-i Şayan 25 Adet	Kurba-i Ab 25 Adet	Musluk 10 Adet	Humbara-i Dest 2000 Adet	Çalpare Gırarı 5 Adet
Ihlamur 14 Adet	Kavi sebt 34 Adet	Sandık 1 Adet	Sabun Çuvalı 15 Adet	Barut-ı Siyah 70 Kantar
Kurşun 10,5 Kantar	Ahen-i Ham 20 Kantar	Mesamir 300 Kıyye	Ahen Kazma ma'a Kabza 150 Adet	Ağaç Kürek 500 Adet
Torba 250 Adet	Mızrak-ı Mükemmel 100 Adet	Tüfenk 100 Adet	Ma'den Humbara-i Dest 300 Adet	Tıpa-i Humbara-i Dest 350 Adet
Kalıp Kurşun 40 Adet	Tabe-i Kurşun 20 Adet	Vezne 50 Adet	Kilim-i Şayan 15 Adet	Sargı-i Keçe 100 Adet
Gırar-ı Seklem 100 Adet	Tencere ma'a kapak 10 Adet	Lengeri 20 Adet	Kesü-i Dest 10 Adet	Destere 15 Adet
Burgu-i Metnua 20 Adet	Meş'al-i Rah ma'a Kabza 20 Adet	Küsği 5 Adet	Seng-i Çakmak 500 Adet	Taşçı Çekici 10 Adet
Balta-i Hatab 25 Adet	Revgan-ı Neft 32 Kıyye	Katran 25 Kıyye	Asiyab-ı Dest 10 Adet	Sebt-i kavi 75 Adet
Kundak-ı Mükemmel 3 Kıyye 2 Adet, 1,25 Kıyye 3 Adet, 1 Kıyye 3 Adet, 0,25 Kıyye 3 Adet Toplam 11 Adet	Tekerlek-i Mükemmel 4 Kebir, 18 Şahi Toplam 22 Adet	Manule-i Kebir 5 Adet	Manule-i Dest 10 Adet	Mismar- ı Keçe 1000 Adet
Kalıp Haznuh 5 Adet	Marş 10 Kıyye	Alet-i Köhne 10 Kantar	Sandık-ı Mühimmat 7 Adet	Küfe 11 Adet
Mükemmel Peşrev 100 Kebir 200 Şahi Toplam 300 Adet	Alet-i Cedid 4 Kantar	Yuvarlak 3 Kıyye 500 Adet	Yuvarlak 1,25 Kıyye 750 Adet	Kundak-ı Mükemmel 6 çift
Tekerlek-i Mükemmel 12 Adet	Alât-ı Röde 2 Adet	Tüfenk 25 Adet	Kılıç Maa Gayban? 25 Adet	Kiçe 14 Adet
Kurba 5 Adet	Musluk 5 Adet	Kilit-i Kal'a 5 Adet	Kilit-i Mahzen 1 Adet	Kilit-i Asma 3 Adet
Misk 3 Adet	Örtü 3 Adet	Destere 6 Adet	Kise-i Meşin 13 Adet	Koğa 3 Adet
Keser-i Dest 9 Adet	Cerrah Sandığı 1 Adet	Kurşun 7 Kantar	Revgan-ı Neft 10 Adet	Çuval 19 Adet
Kalıp Kurşun 19 Adet	Şad 4 Kıyye	Fenar-ı Nuhas 10 Adet	Demir Sac 10 Adet	Vezne 5 Adet



Ahen Kazma 4 Adet	Çam Sakızı 10 Kıyye	Kibrit 1 Kıyye	Şilte? 0,25 Kıyye	Rac-ı Kıbrıs 3 Kıyye
Şem'-i Asel 3 Kıyye	Mürr-i Safi 1 Kıyye	Kafuri Kıyye 0,25	Günlük 2 Kıyye	Kardaş Kını 0,25 Kıyye
Anzarun 1 Kıyye	İsfidac 2 Kıyye	Mastaki 1 Kıyye	Mumya 2 Kıyye	Kila Menni 3 Kıyye
Tire Menni 10 Kıyye	Gümgüm 2 Adet	Fitol-i Mısri 1 Kantar	Mesamir 84 Kıyye	Eğer-i Mükemmel 14 Adet
Araba Koşumu 7 Adet	Yular Kını 11 Adet	Ahen Maymun 6 Adet	Peşreu-i Şahi 16 Adet	Mıkraz-ı Ahen 47 Adet
Kefce Araba 11 Adet	Dingilbaş Çivisi 25 Adet	Cıvata 5 Adet	Başlık 14 Adet	Vezne 16 Adet
Ahen Bilezik 14 Adet	Yaprak-ı Maymuncuk 30 Adet	Burgu Seama 3 16 Adet	Mismar-ı Kefce 2000 Adet	Sırık-ı Ham 3 Adet
Kağıt Haznuh? 6 Adet	Gırar-ı Halbare 1 Adet	İğne-i Top 11 Adet	Fitol-i Ağaç? 6 Adet	Keser-i Dest ve Sürme? 2 Adet
Sandık 3 Adet	Alat-ı Cedid 4 Kantar	Alat-ı Köhne 7 Adet	Manule 5 Adet	Tobar Top 10 Adet
Küfe 5 Adet	Yuvarlak 1200 Adet	Sırlı Sandık 2 Adet	Araba-i Mükemmel 6 Adet	Domuz Ayağı Ahen 16 Adet
Barut-ı Siyah 150 Kantar	Kurşun 40 Kantar	Araba-i Mükemmel 10 Adet	Tüfenk 25 Adet	Kılıç Maa Gabyan? 25 Adet
Mesamir Metnua 250 Kıyye	Ahen-i Ham 250 Kıyye	Barut-ı Siyah 100 Kantar	Kurşun 30 Kantar	Fitol-i Mısri 3 Kantar
Tüfenk 100 Adet	Kılıç maa Gabyan? 100 Adet	Ahen Kazma 100 Adet	Ağaç Kürek 150 Adet	Torba 100 Adet
Meşin Sefde 50 Adet	Kalıp Kurşun 15 Adet	Tabe-i Kurşun 10 Adet	Hatab Balta maa Kazma 20 Adet	Macari Balta 15 Adet
Kilit-i Kale 4 Adet	Kilit-i Mahzen 5 Çift	Kilit-i Asma 10 Adet	Asiyab-ı Dest 5 Adet	Gırar-ı Seklem? 50 Adet
Sandık-ı Tüfenk 16 Adet	Sandık-ı Mühimmat 2 Adet	Resen-i İhlamur 42 Adet	Sargı-i Kece 60 Adet	Sabun Çuvalı 1 Adet

**Kaynak:** BOA, BŞM. CBH. D. No: 18492.

Rus orduları 1807 yılında General İvan Gudoviç komutasında Anakliya ve Kemhal'i işgal ederek Faş Kalesi'ne doğru harekete geçmişti. Bu esnada Doğu Cephesi komutanı Yusuf Ziya Paşa görevden alınarak yerine Ferhad Paşa bu göreve getirildi. Rus orduları üç kola ayrılarak Ahıska, Kars ve Faş üzerine yürüdü. Ahıska'ya saldırısına birinci Rus birliği General Gudoviç önderliğinde Ahilkelek mevkiinde mağlup edildi. Kars ve Faş üzerine yürüyen diğer Rus birlikleri de yenilerek geri çekildi. Bu başarı sonrası Osmanlı orduları karşı saldırıya

geçtiyseler de Gümrü yakınlarında General Gudoviç tarafından durduruldular (Bilge, 2005, s.173).

Rus ordularının Faş Kalesi'ne ilk saldırıları püskürtülmüşse de tehlike henüz geçmemişti. Ruslar bu savaşın seyri açısından Faş Kalesi'nin mutlak suretle ele geçirilmesi gerektiği biliyorlardı. O yüzden hem karadan hem de denizden kaleyi kuşatmak üzere harekete geçtiler. Rusların karadan ve denizden kaleye saldıracakları haberi üzerine Karadeniz Anadolu sahilleri seraskerliğine atanan Şerif Paşa askerleri ile yardıma gitti (BOA, HAT, 1005/42139). Rize ayanlarından Tuzcuoğlu Mehmet Bey de emrindeki askerlerle bu bölgeye intikal ettiği gibi Çıldır Valisi Vezir Selim Paşa da emrindeki askerlerle Faş Kalesi hududuna geldi (Atâullah Efendi, 1867, s.285). Fakat bu esnada Faş Kalesi savunmasına görevlendirilen Şerif Paşa ve Selim Paşa arasında sorun yaşandı. İkili arasındaki düşmanlık artınca Şerif Paşa'nın baskısı üzerine Selim Paşa, Acara mevkiine çekilmek zorunda kaldı. Savaş esnasında Şerif Paşa'nın kişisel hesapları, görevden alınmasına neden oldu. Yerine Ali Paşa atanırken Selim Paşa'ya da Çıldır'a dönmesi emredildi. Bu olayların yaşanmasında ihmali olduğu düşünülen Doğu Cephesi Seraskeri Ferhad Paşa da görevden alınarak yerine Halepli Emir el-hac İbrahim Paşa Doğu Cephesi seraskeri olarak atandı. Osmanlı ordusunda yaşanan bu iç hesaplaşma ve çekişme Faş Kalesi muhafazasında zafiyete neden oldu (Cevdet Paşa, 1309, s.146-147). Bu kargaşa esnasında hudut güvenliğinin ihmal edilmesinden faydalanan Rus Generali Orbeli, Faş Kalesi'ni 1809 yılında ele geçirdi.

**Resim 1:** Faş Kalesi'nin günümüze ait bir görünümü.



**Kaynak:** <https://www.alaturka.info/en/roman-road-project/4594-poti-once-a-greek-colony-in-today-s-georgia> (E.T. 24.10.22)

Osmanlı Devleti Doğu Cephesi'nde Ruslara karşı Kafkas halklarının yardımıyla kazanacağı bir savaşı askeri ve idari karışıklıklar yüzünden kaybetmiş oldu. Faş Kalesi'nin Rusların eline geçmesiyle birlikte Kafkas cephesindeki mağlubiyet kaçınılmaz oldu. Balkan cephesinde de alınan başarısız sonuçlar sonrası Osmanlı Devleti zor durumda kaldı. Fakat bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan Napolyon Bonapart tehlikesi bu savaşın seyrinin değişmesini sağladı. Çar I. Aleksandr, Napolyan'a karşı daha rahat harekete geçmek için Osmanlı Devleti'yle barış yapmak üzere gerekli görüşmelerin başlamasını istedi (Meram, 1969, s.158). Yaklaşık beş buçuk yıl süren bu savaş iki devlet arasında 28 Mayıs 1812 tarihinde imzalanan

Bükreş Antlaşması ile son buldu (Aksan, 2010, s.295). Osmanlılar, on altı maddeden oluşan bu antlaşmanın altıncı maddesiyle Kafkasya'da kaybettiği başta Faş Kalesi olmak üzere birçok yeri geri almayı başardı (Gökçe, 1979, s.207).

### Sonuç

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Rusların bu bölgede ilerleyişinin durulmasında kilit bir rol üstlenen Faş Kalesi bu savaşta üstüne düşen görevi yerine getirmişti. Rusların ilk saldırısını başarıyla geri püskürten kale, 1809 yılında yapılan ikinci kuşatmada ne yazık ki Faş Kalesi savunmasına görevlendirilen Şerif Paşa ve Selim Paşa arasındaki kişisel sorunlar nedeniyle işgale uğradı. Rusların Faş Kalesi'ne 1807 yılındaki ilk saldırısının başarılı bir şekilde geri püskürtülmesi, Osmanlı Devleti'ne bu cephede 1809 yılında kalenin işgaline kadar iki yıl gibi önemli bir süre kazandırdı. Bu süre zarfında Avrupa'da siyasi dengeler değişmiş ve Napolyon yönetimindeki Fransa, Rusya'ya karşı harekete geçmişti. Bu durum Rusların Osmanlı Devleti'ne barış teklifi yapmalarını sağladı. Ruslar 1812 Bükreş Antlaşması ile bu savaşta işgal ettikleri başta Faş Kalesi olmak üzere Batı Karadeniz kıyılarındaki Osmanlı topraklarından çekildiler.

Bu savaşta görüldüğü üzere iyi tahkim edilmiş bir kale bazen bir cephenin bazen ise bir savaşın seyrinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsanoğlunun binlerce yıl boyunca yaşam alanlarını korumak adına inşa ettiği kaleler zaman içerisinde değişen askeri ve teknik usullere paralel olarak değişim ve gelişim göstermişse de tarihin her döneminde önemlerini korumuşlardır.

### Kaynakça

#### Arşiv kaynakları

- BOA, C.BH, 56/2658.  
BOA, C.AS, 1062/46744.  
BOA, C.AS, 1044/45854.  
BOA, BŞM. CBH. D. No: 18492.  
BOA, HAT, 1005/42139.

#### Kaynak eserler

- Cevdet Paşa, A. (1309). *Tarih-i Cevdet*, IX, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul.  
Atâullah Efendi, Ş. M. (1867). *Tarih-i Şanizade I*, Süleyman Efendi Matbaası, İstanbul.

#### Tetkik eserler

- Agoston, G. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücü ve silah sanayisi (Barut, top ve tüfek)*, (çev. Tanju Akad), İstanbul, s. 122.  
Aksan, V.H. (2010). *Kuşatılmış bir İmparatorluk Osmanlı harpleri (1700-1870)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, s.295.  
Ataç, A. M. (1953). *Rusya tarihi (Türkler ve komşularıyla münasebetleri)*, Ankara, s. 120.  
Aydın, M. (1986). "Faş kalesi", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul, s.68.  
Aydın, M. (2020). "Faş" *DİA (Bu madde TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 2020 yılında Ankara'da basılan (gözden geçirilmiş 2. basım) Ek-1. cildinde,)*, s. 444.  
Bilge, M. S. (2005). *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, İstanbul, 2005, s. 173.  
Eren, M. (1975). *Türk-Rus ilişkileri*, Ankara, s.23.  
Fidan, M. (2020). *Osmanlı-Rusya ticari münasebetleri (XIX. Yüzyıl)*, Ankara, s.32  
Gökçe, C. (1979). *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya siyaseti*, İstanbul, s. 207.  
İnalçık, H. (1999). "Osmanlı-Rus ilişkileri 1492-1700", *Türk-Rus ilişkilerinde 500 yıl*, (12-14 Aralık), Ankara, s. 25.  
Kırzioğlu, F. (1988). *Osmanlılar'ın Kaskas-elleri'ni fethi (1451-1590)*, Ankara, s. 19.

- Kuzucu, S. (2013). “Rus Çarı I. Pavel dönemi Osmanlı-Rus siyasi ilişkileri ve Napolyon’a karşı ortak mücadele”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S:38, s. 79.
- Kuzucu, S. (2013). *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus savaşları*, İstanbul, s. 26.
- Kütükoğlu, B. (2003). “Lala Mustafa Paşa” *DİA*, c.27, s.74.
- Meram, A.K. (1969). *Türk-Rus ilişkileri tarihi*, İstanbul, s.158.
- Öztürk, Y. (2000). *Osmanlı Hâkimiyetinde Keefe (1475-1600)*, Ankara, s. 28; M. Bi (2011). *Kafkas Tarihi 2*, İstanbul, s. 607.
- Paşa, A. C. (1309). *Tarih-i Cevdet*, IX, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, s. 223.
- Rostovtzeff, M. (1920). *Iranians and Greeks in south Russia* Oxford, s.146-147.
- Saydam, A. (1993). *Kafkasya’da bağımsızlık mücadeleleri ve Türkiye*, Trabzon, s.14.
- Sumner, B.H. (1993). *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul, s.12.
- Şirokorad, A. (2009). *Rusların gözünden 240 yıl karan kırına Osmanlı-Rus savaşları, (Kırım-Balkanlar 93 Harbi ve Sarıkamış)*, (çev. Ahsen Batur), İstanbul, 2009. s. 268.
- Tavkul, U. (2007). *Kafkasya gerçeği*, İstanbul, s.88.
- Topsakal, İ. (2016). “Tarihi süreçte Rusya-Türkiye ilişkileri”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s.34.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı devleti teşkilatında Kapıkulu ocakları II*, Ankara, s.51.
- Yılmaz, Ö. & Furkan, S. (2021). “İmereti Kralı II. Solomon’un bağımsızlık mücadelesi ve Osmanlı sürgününe dair bazı yeni bilgi ve belgeler”, *Mavi Atlas*, 9(2), s.112.

#### **İnternet Kaynakları**

<https://islamansiklopedisi.org.tr/fas--gurcistan> (E.T. 24.10.22).

<https://www.alaturka.info/en/roman-road-project/4594-poti-once-a-greek-colony-in-today-s-georgia> (E.T. 24.10.22).